

VLAAMSE OUDERENRAAD

Advies 2016/6 op het Ontwerp Vlaams Mantelzorgplan 2016-2020

'Nabije zorg in een warm Vlaanderen'

Advies 2016/6 op het Ontwerp Vlaams Mantelzorgplan 2016-2020
‘Nabije zorg in een warm Vlaanderen’

Inhoud

I. Krachtlijnen van het advies	3
II. Inleiding	5
III. Advies	5
3.1 Algemene bemerkingen op het mantelzorgplan	5
3.2 Globale bemerkingen bij de inhoud van het mantelzorgplan	7
3.3 Hefbomen voor een betere maatschappelijke erkenning en waardering van mantelzorgers	9
3.4 Hefbomen voor de ondersteuning van mantelzorgers om hun draagkracht te verhogen en draaglast te beperken.....	14
3.5 Hefbomen voor het versterken van de samenwerking tussen informele en professionele zorg	20
3.6 De (h)erkenning en ondersteuning van jonge mantelzorgers	23
3.7 Betrokkenheid van de mantelzorgers en de ouderen in het mantelzorgbeleid van de Vlaamse overheid	24
IV Referenties	25

I. Krachtlijnen van het advies

Op vraag van minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin Jo Vandeurzen brengt de Vlaamse Ouderenraad advies uit op het '[Ontwerp Vlaams Mantelzorgplan 2016-2020: Nabije zorg in een warm Vlaanderen](#)'.

Met dit eerste mantelzorgplan kondigt de Vlaamse regering diverse beleidsacties aan die een concreet antwoord moeten bieden op de specifieke zorg- en ondersteuningsnoden van de ruim 600 000 mantelzorgers in Vlaanderen. De Vlaamse Ouderenraad steunt de beleidsvisie om te streven naar een duurzaam mantelzorgbeleid dat ingebed wordt binnen een integraal en op elkaar afgestemd zorg- en welzijnsbeleid.

Vermaatschappelijking van de zorg wordt door de Vlaamse overheid als prioritair binnen het welzijns- en zorgbeleid naar voor geschoven. Hoewel ook de Vlaamse Ouderenraad sterk gelooft in de vele mogelijkheden van mantelzorgen vrijwilligerswerk, leert de praktijk dat het zorgen voor elkaar steeds meer onder druk komt te staan. De omvangrijke groep mantelzorgers, die zich nu belangeloos inzet voor hun naasten moet dan ook onvoorwaardelijke erkenning, waardering en ondersteuning krijgen van de Vlaamse overheid. Dit moet gepaard gaan met een structurele ondersteuning van het mantelzorgnetwerk rond een zorgbehoevende persoon en een optimale afstemming van mantelzorg op professionele zorg.

Ondanks de hoge druk op de zorgbudgetten schetst het mantelzorgplan meermaals dat de politieke keuze voor mantelzorg vertrekt vanuit een positieve keuze voor vermaatschappelijking en niet vanuit een besparingslogica. Deze beleidskeuze moet voor de Vlaamse Ouderenraad zeer duidelijk waarneembaar zijn in de praktijk.

Het is voor de Vlaamse Ouderenraad ook onvoldoende duidelijk hoe de 110 beleidsacties gerealiseerd zullen worden en welke acties de Vlaamse overheid prioritair zal uitvoeren. De Vlaamse Ouderenraad suggereert de uitwerking van een aantal kwalitatief hoogstaande en haalbare acties die een directe impact hebben op het welzijn van de diverse groep mantelzorgers. Daarnaast vraagt de Vlaamse Ouderenraad de opmaak van een noodzakelijk en beschikbaar budgettair kader, wat nu niet voorzien is in het mantelzorgplan.

De Vlaamse Ouderenraad schuift in het advies enkele prioriteiten naar voor ter ondersteuning van mantelzorgers:

- Garanties op noodzakelijke bijkomende investeringen voor onder meer de diensten gezinszorg en aanvullende thuiszorg, vormen van respijtzorg en de residentiële zorg;
- Een brede sensibilisering gericht op maatschappelijke bewustwording en een realistische beeldvorming rond mantelzorg;

- Het aanbieden van oplossingen op maat, afgestemd op de individuele noden, wensen en vragen van mantelzorgers en vertrekkend vanuit een gediversifieerd en geschakeerd zorg- en ondersteuningsaanbod;
- Een optimale afstemming tussen de verschillende beleidsdomeinen en beleidsniveaus met het oog op een inclusieve visie rond mantelzorg. De Vlaamse Ouderenraad pleit onder meer voor een eenduidige erkenning en registratie van mantelzorgers over alle beleidsniveaus heen en beleidsmaatregelen om de combinatie werk, gezin en mantelzorg draaglijker te maken;
- Het beter stroomlijnen van het huidige versnipperde zorg- en ondersteuningsaanbod. De Vlaamse Ouderenraad ziet mogelijkheden in een betere afstemming van de eerstelijns- en tweedelijnszorg en een intensievere samenwerking tussen professionele hulpverleners;
- Het realiseren van een geïntegreerd breed onthaal met duidelijke en toegankelijke aanspreekpunten voor mantelzorgers en een proactieve, outreachende benadering met het oog op het opsporen en begeleiden van mantelzorgers in kwetsbare situaties;
- Meer aandacht voor de (over)belasting van mantelzorgers en het wegwerken van de barrières die mantelzorgers ervan weerhouden om tijdig hulp in te roepen of een adempauze in te lassen. Professionele hulpverleners moeten systematisch aandacht besteden aan mantelzorg door o.a. het mantelzorgnetwerk en de noden in kaart te brengen en op te nemen in het zorg- en ondersteuningsplan, detectiemethodieken te hanteren om hun draagkracht te bepalen en hen toe te leiden naar gepaste ondersteuningsvormen.
- De oprichting van een Expertisepunt Mantelzorg als centraal platform waar alle kennis, informatie, ondersteuningsvormen en expertise rond mantelzorg gebundeld wordt. Vanuit de hoedanigheid van ervaringsdeskundigen hebben mantelzorgers een cruciale rol te vervullen in het Expertisepunt.;
- Een brede sensibilisering om het taboe rond ouderenmis(be)handeling te doorbreken en ouderen toe te leiden naar de hulplijn 1712. De Vlaamse Ouderenraad vraagt garanties voor een verdere opvolging in geval van overbelasting van de mantelzorger, ontspoorde zorg of ouderenmis(be)handeling.
- Het bevorderen van de deskundigheid en vaardigheden van professionele hulpverleners om mantelzorgers te betrekken als volwaardige partners in de zorg (thuis en in de residentiële zorg). Dit vraagt een evaluatie en bijsturing van de huidige zorgculturen.
- De uitwerking van specifieke ondersteuningsmaatregelen op maat van jongeren die zorgtaken opnemen.

II. Inleiding

---

1. In Vlaanderen zijn er naar schatting zo'n 600 000 mantelzorgers die op vrijwillige basis zorg dragen voor hulpbehoevende familieleden, burens, vrienden of kennissen. In tijden waarin getwijfeld wordt aan voldoende beschikbaarheid van mantelzorg is het hoopgevend dat 93% van de mantelzorgers aangeeft mantelzorg opnieuw te willen doen als ze voor de keuze geplaatst worden (Bronselaer, Vandezande, Vanden Boer & Demeyer, 2016). De grootste groep mantelzorgers bevindt zich in de leeftijdscategorie 55 tot 64 jaar en ongeveer 23% van de Vlaamse 65-79 jarigen treedt in de rol van mantelzorger. Hoewel er grote verschillen zijn in aard en intensiteit van mantelzorg, biedt een groot aantal mensen op regelmatige basis intensieve ondersteuning en dit vaak langer dan 10 jaar. Drie vierde van de mantelzorgers staat elke dag paraat, gemiddeld 27 uur per week. Voor inwonende mantelzorgers is hun inzet vergelijkbaar met een fulltime job (Bronselaer, Vandezande, Vanden Boer & Demeyer, 2016). Mantelzorg is wellicht de oudste vorm van zorg voor kwetsbare mensen en nog steeds zijn heel wat personen bereid om zorg op te nemen. Hoewel ook de Vlaamse Ouderenraad sterk gelooft in de vele mogelijkheden van mantelzorg, leert de praktijk dat het zorgen voor elkaar steeds meer onder druk komt te staan.
2. Op vraag van Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin Jo Vandeurzen brengt de Vlaamse Ouderenraad in dit document advies uit over het [Ontwerp Vlaams Mantelzorgplan 2016-2020](#). Het advies kwam tot stand met inbreng van de interne Commissie Welzijn, Gezondheid en Zorg en het netwerk vertegenwoordigd of betrokken binnen de Vlaamse Ouderenraad.

III. Advies

3.1 Algemene bemerkingen op het mantelzorgplan

3. De Vlaamse overheid kondigt met het eerste Vlaams mantelzorgplan beleidsacties aan om een concreet antwoord te kunnen bieden op de (specifieke) zorg- en ondersteuningsnoden van mantelzorgers. De Vlaamse Ouderenraad waardeert de inspanningen van de Vlaamse overheid om een duurzaam mantelzorgbeleid in te bedden in een geïntegreerd en op elkaar afgestemd welzijns- en zorgbeleid met aandacht voor kwetsbare zorgvragers en mantelzorgers.
4. Het mantelzorgplan vertrekt vanuit het waarderen en erkennen van mantelzorgers, een beleidsvisie die ook de Vlaamse Ouderenraad steeds bepleit in zijn adviezen. De beleidsacties zijn gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek, individuele bevragingen en

stuurgroepen, wat een meerwaarde biedt aan het mantelzorgplan. Wat de beleving van mantelzorgers betreft, speelt het mantelzorgplan in op de motieven en barrières om zorg op te nemen, maar mist de Vlaamse Ouderenraad nog aanvullende subjectieve gegevens en praktijkervaringen van mantelzorgers.

5. Gezien de grote diversiteit in mantelzorgsituaties is maatwerk aangewezen ter ondersteuning van zorgbehoevende personen en hun mantelzorgers. Elke individuele zorgsituatie vraagt immers om een eigen oplossing, vertrekkend vanuit een gediversifieerd en geschakeerd ondersteuningsaanbod. Dit is dan ook de rode draad van het mantelzorgplan, wat de Vlaamse Ouderenraad zeer op prijs stelt. Vragen van mantelzorgers zijn uiteenlopend en afhankelijk van hun persoonlijke situatie en/of fase waarin ze hulp vragen. De voornaamste vragen van mantelzorgers zijn: respijtzorg, bruikbare informatie, één aanspreek- en informatiepunt en financiële ondersteuning (Bronselaer, Vandezande, Vanden Boer & Demeyer, 2016). De overheid dient een brede waaier aan ondersteuningsvormen en maatregelen te voorzien om mantelzorgers te ontlasten en de mantelzorgsituatie te versterken. Dat is voor de Vlaamse Ouderenraad essentieel in de evolutie naar een vraaggestuurd, persoonsgericht en geïntegreerd welzijns- en ondersteuningsaanbod.
6. De recente bevraging van 4 000 geregistreerde mantelzorgers heeft geleid tot een omvangrijk rapport waaruit heel wat relevante aandachtspunten gedistilleerd werden die de basis vormen voor meerdere acties uit het mantelzorgplan. Het is jammer dat de leeftijdsgrens 79 jaar bedroeg, gezien er ook heel wat 80-plussers mantelzorg opnemen en meer risico lopen op overbelasting. De Vlaamse Ouderenraad ziet nog potentieel in toekomstige bevragingen en onderzoeken waarbij ook de oudste ouderen en het hele mantelzorgnetwerk bevroegd worden. Ook mantelzorgers met een migratieachtergrond zijn ondervertegenwoordigd. Het mantelzorgplan heeft evenwel de verdienste dat het de doelgroep ouderen belicht vanuit het perspectief van de zorgvrager en de mantelzorger. De Vlaamse Ouderenraad waardeert ook de acties die zich richten naar de mantelzorger als potentiële zorgvrager.
7. Het mantelzorgplan is enigszins ambitieus geformuleerd. Het is voor de Vlaamse Ouderenraad onvoldoende duidelijk hoe de verschillende doelstellingen en 110 beleidsacties 'maximaal' gerealiseerd zullen worden. Bovendien hebben een aantal acties betrekking op overleg, onderzoek en actualisatie, wat mogelijk niet of te weinig zal leiden tot een daadwerkelijke ondersteuning van mantelzorgers. De Vlaamse Ouderenraad suggereert het opstellen van een prioriteitenlijst waarbij de uitwerking voorzien wordt van een aantal kwalitatief hoogstaande en haalbare acties die een directe impact hebben op het welzijn van de diverse groep mantelzorgers.

8. Het ontbreken van een noodzakelijk en beschikbaar budgettaire kader is voor de Vlaamse Ouderenraad een belangrijk minpunt. De Vlaamse Ouderenraad vraagt garanties op bijkomende investeringen om het noodzakelijke budgettaire groeipad voor de thuiszorg en de residentiële zorg op korte en lange termijn te garanderen.
9. De Vlaamse Ouderenraad pleit voor een permanente monitoring van het mantelzorgplan met het oog op het bereiken van de beoogde doelstellingen en de bijsturing van acties waar nodig.

3.2 Globale bemerkingen bij de inhoud van het mantelzorgplan

3.2.1 Inclusieve visie rond mantelzorg

10. Met het oog op een inclusieve visie rond mantelzorg is een optimale afstemming tussen verschillende beleidsdomeinen en beleidsniveaus noodzakelijk. Naast een structurele omkadering en ondersteuning van mantelzorgers op Vlaams niveau, moet ook de federale overheid aandacht besteden aan de uitwerking van een degelijke ondersteuning van de mantelzorger. De Vlaamse Ouderenraad vraagt de Vlaamse overheid om ook lokale besturen aan te moedigen om mantelzorg op te nemen bij de lokale beleidsplanning en de heroriëntering van het lokaal sociaal beleid en hiervoor de nodige financiële middelen te voorzien.

3.2.2 Maatschappelijke trends en ontwikkelingen

11. Ten gevolge van de vergrijzing wordt een toename van zorgnoden en chronische aandoeningen verwacht. De meeste ouderen wensen zo lang mogelijk zelfstandig thuis te blijven wonen en de regie over hun eigen leven te behouden. Wanneer zij geconfronteerd worden met zorgnoden, doet dit de vraag naar mantelzorg stijgen. Bovendien staan de beschikbare zorgbudgetten steeds meer onder druk en zorgt een vermindering van de ligduur in ziekenhuizen voor een toenemende vraag naar ambulante zorg en ondersteuning. De mate waarin zorgbehoevende personen een beroep doen op mantelzorg is bijgevolg ook sterk afhankelijk van het aanbod aan beschikbare, toegankelijke en betaalbare reguliere zorg.
12. De Vlaamse Ouderenraad mist in het mantelzorgplan een luik met betrekking tot de beschikbaarheid van informele zorg. Hoe het aanbod aan informele zorg in Vlaanderen zal evolueren is een onzekere factor, maar verschillende nationale en internationale onderzoeken, demografische projecties, sociaal-culturele en maatschappelijke evoluties waarschuwen voor een afname van het aantal beschikbare mantelzorgers de komende decennia. De oorzaken daarvan zijn onder meer de veranderingen in leef-, woon- en tewerkstellingspatronen van jongere generaties, de verhoging van de pensioenleeftijd,

complexere gezinsstructuren, vervagende grenzen tussen vriendschaps- en familierelaties en ouder wordende mantelzorgers.

3.2.3 *Vermaatschappelijking van de zorg*

13. Vermaatschappelijking van de zorg wordt zowel in Vlaanderen als internationaal als prioritair binnen het welzijns- en zorgbeleid naar voor geschoven. De Vlaamse Ouderenraad ziet het als een noodzakelijke voorwaarde dat de omvangrijke groep mantelzorgers, die zich belangeloos inzet voor hun naasten, maximale erkenning en waardering krijgt van de overheid. Dit gaat gepaard met een structurele ondersteuning van het mantelzorgnetwerk rond de zorgbehoevende persoon en een maximale afstemming van mantelzorg en professionele zorg. Ondanks de hoge druk op de zorgbudgetten schetst het mantelzorgplan meermaals dat de politieke keuze voor mantelzorg vertrekt vanuit een positieve keuze voor vermaatschappelijking en niet vanuit een besparingslogica. Deze beleidskeuze moet voor de Vlaamse Ouderenraad zeer duidelijk waarneembaar zijn in de praktijk. Vermaatschappelijking van de zorg is een verantwoordelijkheid van iedereen, maar het is de taak van de Vlaamse overheid om dit mogelijk te maken en mantelzorg en vrijwilligerswerk niet als vanzelfsprekend te beschouwen. Mantelzorg en vrijwilligerswerk mogen niet beschouwd worden als een alternatief voor professionele zorg. De inzet en het engagement van informele zorgverleners mogen geenszins leiden tot een afbouw van professionele zorg en ondersteuning.
14. Het mantelzorgplan schetst terecht het belang van een goed sociaal netwerk met het oog op de toekomstige zorg- en ondersteuningsnoden. De verwachtingen van de Vlaamse overheid ten aanzien van buurtgerichte en sociale initiatieven zijn hoog. Hoewel burenhulp bijdraagt tot sociale inclusie en het risico op eenzaamheid en gezondheidsproblemen kan verlagen, wijst de Vlaamse Ouderenraad toch op het feit dat het creëren van zorgzame buurten niet zo vanzelfsprekend is. De meest kwetsbare inwoners hebben vaak een beperkt sociaal netwerk, sociale relaties zijn niet zomaar op te leggen en burenhulp is bovendien moeilijk af te bakenen. Het nostalgisch beeld van warme buurten waar alle inwoners elkaar kennen en een helpende hand toesteken, is weinig terug te vinden in de huidige maatschappelijke context. Nabijheid is niet langer een voorwaarde, noch een garantie, voor betekenisvolle sociale relaties.
15. Met het oog op het realiseren van een visie op mantelzorg, waarbij mantelzorgers en vrijwilligers zich lokaal verenigen, moet dus actief ingezet worden op het faciliteren van buurtgerichte mantelzorg(ondersteuning). Er zijn in Vlaanderen diverse lokale initiatieven waarbij ingezet wordt op burenhulp om de onderlinge informele steun tussen buurtbewoners te bevorderen. Het nadeel van deze waardevolle projecten is het beperkte karakter en het feit dat de continuïteit van deze projecten niet gegarandeerd

kan worden. De Vlaamse Ouderenraad vraagt de implementatie van positief geëvalueerde initiatieven in andere settings en gemeenten.

16. Hoewel mantelzorg en vrijwilligerszorg soms dicht tegen elkaar aanleunen, moet er een duidelijk onderscheid blijven tussen beide vormen van informele zorg. Mantelzorgers rollen vaak in een zorgsituatie of komen plots in een acute zorgsituatie terecht, terwijl vrijwilligerszorg een vrijblijvende, bewuste keuze is en zich in een georganiseerd verband afspeelt. De Vlaamse Ouderenraad vraagt een duidelijke afbakening van beide informele zorgvormen.
17. Er is een groot verschil in het risico op overbelasting tussen mantelzorgers en zorgvrijwilligers. In tegenstelling tot mantelzorgers, kunnen vrijwilligers in de zorg zelf bepalen hoeveel taken ze opnemen en hoelang. Zo zou mantelzorg ook steeds een positieve keuze moeten zijn, zowel voor de zorgvrager als voor de mantelzorger, zonder druk vanuit de overheid of de omgeving. De Vlaamse Ouderenraad vraagt de Vlaamse overheid om ruimte te creëren voor mantelzorgers waardoor ze een stuk bewuster kunnen kiezen en ontlast worden indien nodig.

3.3 Hefbomen voor een betere maatschappelijke erkenning en waardering van mantelzorgers

3.3.1 Onvoorwaardelijke erkenning en waardering van mantelzorgers

18. Een mantelzorger wordt in het Woonzorgdecreet van 2009 gedefinieerd als ‘de natuurlijke persoon die vanuit een sociale en emotionele band een of meer personen met verminderd zelfzorgvermogen, niet beroepshalve maar meer dan occasioneel, helpt en ondersteunt in het dagelijkse leven.’ In de praktijk zijn mantelzorgers veelal onzichtbare zorgers en zien ze zichzelf in eerste instantie niet als mantelzorger. Het zorgen voor een zorgbehoevend familielid is voor veel mensen vanzelfsprekend. Ook jongeren en mensen met een migratieachtergrond voelen zich niet aangesproken door de term mantelzorg. De Vlaamse Ouderenraad meent dat een brede sensibiliseringscampagne kan bijdragen tot het ontwikkelen van een realistische beeldvorming rond mantelzorg en de aanvaarding van de term.
19. Op federaal beleidsniveau werden reeds de eerste stappen gezet in de richting van een volwaardig statuut voor mantelzorgers met de Wet betreffende de erkenning van de mantelzorger die een persoon met een grote zorgbehoefte bijstaat (2014). In verhouding tot het Woonzorgdecreet wordt mantelzorg hier strikter omschreven. Voor de Vlaamse Ouderenraad is de opmaak van de bijhorende uitvoeringsbesluiten een prioriteit om duidelijkheid te scheppen omtrent de erkenning van mantelzorgers. De Vlaamse Ouderenraad pleit er ook voor dat enkel volwassenen of ontvoogde minderjarigen erkend worden als mantelzorger en de erkenning niet stopt wanneer een zorgbehoevende persoon verhuist naar een residentiële voorziening. Voor meer

aandachtspunten betreffende de wettelijke erkenning van mantelzorgers verwijst de Vlaamse Ouderenraad naar het advies van de Federale Adviesraad voor Ouderen ([Advies 2013/1](#) en [Advies 2015/11](#)) dat door de federale overheid best mee in rekening wordt genomen. Met het oog op het koppelen van rechten en tegemoetkomingen aan de erkenning van mantelzorgers, is een constructief overleg tussen de federale overheid en de gemeenschappen cruciaal, want heel wat te ontwikkelen nieuwe rechten voor mantelzorgers behoren tot de bevoegdheid van de gemeenschappen.

20. Het is geen evidente opdracht om een objectief beeld te bekomen van de noden en wensen van mantelzorgers. Hoewel het aantal geregistreerde mantelzorgers gestaag toeneemt, zijn ze slechts een subgroep van de grote groep mantelzorgers. Het is een uitdaging voor organisaties en voorzieningen om efficiënte strategieën te ontwikkelen waarmee ze mantelzorgers kunnen opsporen en effectief kunnen bereiken. De Vlaamse Ouderenraad ziet een aantal opties om de noden van mantelzorgers beter in kaart te brengen. Zo moet mantelzorg deel uitmaken van de sociale module in de BelRAI en hoort de mantelzorgcontext thuis in elk zorg- en ondersteuningsplan. Voor de Vlaamse Ouderenraad is dit cruciaal, maar te vrijblijvend geformuleerd in het mantelzorgplan.
21. De Vlaamse Ouderenraad is het er mee eens dat de erkenning, waardering en ondersteuning van mantelzorgers onvoorwaardelijk moet zijn en niet mag afhangen van een uitdrukkelijke registratie of identificatie als mantelzorger. De erkenning van mantelzorgers is voor de Vlaamse Ouderenraad een versterking van het professionele netwerk en mag er niet toe leiden dat de professionele zorg zich terugtrekt, waardoor zorgbehoevende personen verplicht worden een beroep te doen op een of meerdere mantelzorgers door een tekort aan professionele hulpverleners. De Vlaamse Ouderenraad vraagt een eenduidige erkenning en registratie van mantelzorgers over alle beleidsniveaus heen. Mantelzorgers moeten zich onder meer vrijblijvend en eenvoudig kunnen registreren in hun eigen gemeente.

3.3.2 *Informatie en ondersteuning beter stroomlijnen*

22. Het huidige zorg- en ondersteuningsaanbod is erg versnipperd, weinig op elkaar afgestemd en bevat zowel overlappingen als hiaten. Het is bijgevolg een uitdaging voor burgers om hun weg te vinden in het complexe zorg- en welzijnslandschap. In het kader van het geïntegreerd breed onthaal waardeert de Vlaamse Ouderenraad de inspanningen om een toegankelijke hulp- en dienstverlening te voorzien vertrekkende vanuit het recht voor iedereen om op gelijke wijze gebruik te kunnen maken van de bestaande hulp- en dienstverlening. Om garanties te kunnen bieden dat elke burger een gepast antwoord krijgt op een hulpvraag is er nood aan een breed gedragen visie en een intensieve samenwerking tussen de verschillende lokale actoren, een brede en herkenbare toegang van bestaande hulp en expertise en een afstemming tussen

verschillende beleidsniveaus en actoren. Het mantelzorgplan bevat acties gericht op het afstemmen van het aanbod en het herformuleren van de opdrachten van de erkende verenigingen voor mantelzorgers en gebruikers, diensten maatschappelijk werk van de ziekenfondsen, regionale en lokale dienstencentra en diensten Ondersteuningsplan. Om een volledig overzicht te schetsen dienen ook de lokale besturen, CAW's en OCMW's toegevoegd te worden aan dit schema. Het is dan ook noodzakelijk om minimaal een online informatiekanaal te ontwikkelen dat door alle bovengenoemde partners gepromoot wordt. Het Expertisepunt Mantelzorg kan instaan voor de coördinatie en ontwikkeling van dit informatiekanaal (zie adviespunt 27).

23. Kwetsbare ouderen en mantelzorgers moeten laagdrempelig en vlot in hun buurt geholpen worden met hun vragen en problemen, kwalitatief begeleid en ondersteund worden en de toeleiding krijgen die ze nodig hebben. De Vlaamse Ouderenraad pleit voor duidelijke en toegankelijke aanspreekpunten waar ze met hun individuele vragen terecht kunnen en meteen ook verder geholpen worden. Indien er gespecialiseerde hulp nodig is, kunnen ze doorverwezen worden, maar dit moet tot het minimum beperkt worden. Ook de (automatische) toekenning van rechten moet van hieruit kunnen opgestart worden.
24. Om onderbescherming tegen te gaan is een proactieve en outreachende benadering van cruciaal belang om mantelzorgers die de weg naar ondersteuning moeilijk vinden op te sporen. Continu aansluiting vinden bij de leefwereld van kwetsbare mantelzorgers is noodzakelijk om ze effectief te kunnen bereiken. Het mantelzorgplan blijft echter vaag wat de concrete acties betreft. Het geïntegreerd breed onthaal is een moeilijke uitdaging, maar voor de Vlaamse Ouderenraad absoluut na te streven. Daarnaast moet de opmaak van de uitvoeringsbesluiten snel kunnen volgen na evaluatie van de proefprojecten, evenals een implementatie van de projecten op ruime schaal. De Vlaamse Ouderenraad verwijst voor meer aandachtspunten naar zijn [Advies 2016/4 over onderbescherming en niet-gebruik van rechten bij ouderen](#).
25. De Vlaamse Ouderenraad erkent de meerwaarde van de verenigingen voor gebruikers en mantelzorgers en vraagt de Vlaamse overheid bijkomend te investeren in de verenigingen en hun takenpakket te verruimen gezien hun essentiële rol in de ondersteuning van individuele mantelzorgers en mantelzorgnetwerken. Slechts één op de tien geregistreerde mantelzorgers (Bronselaer, Vandezande, Vanden Boer & Demeyer, 2016) geeft aan lid te zijn van een erkende vereniging. Hoewel de verenigingen ook vormingen aanbieden aan niet-geregistreerde leden en aandacht besteden aan kwetsbare burgers, vindt een grote groep mantelzorgers de weg (nog) niet naar een erkende vereniging. De Vlaamse Ouderenraad ziet kansen in een lokale inbedding, complementair aan de diensten maatschappelijk werk van de ziekenfondsen, CAW's, lokale en regionale dienstencentra.

26. In het mantelzorgplan wordt een aantal keer de rol van lokale dienstencentra vernoemd. Uit enkele acties blijkt dat hun opdrachten verruimd zullen worden en de nadruk meer zal liggen op het versterken van de sociale cohesie, buurtwerking en kwalitatieve voorwaarden. De Vlaamse Ouderenraad vraagt de Vlaamse overheid om de opstart van lokale dienstencentra in elke gemeente te regelen en hieraan de nodige financiële middelen te koppelen, zodat zij in iedere gemeente, o.a. in samenspraak met de lokale verenigingen van ouderen, hun rol kunnen spelen ten aanzien van zorgbehoevende personen en hun mantelzorgers.
27. Diverse beleidsacties in het mantelzorgplan verwijzen naar de toekomstige opdrachten van het nog op te richten gezamenlijk Expertisepunt Mantelzorg. Het Expertisepunt wordt een centraal platform waar alle informatie, kennis, expertise, goede praktijken en het ondersteuningsaanbod gebundeld zal worden. De Vlaamse Ouderenraad gaat akkoord met de oprichting, maar vraagt een duidelijke afbakening en uitklaring van de opdrachten. Het is bovendien ook onvoldoende duidelijk in hoeverre het Expertisepunt aansluiting zal vinden bij de erkende verenigingen voor gebruikers en mantelzorgers en andere organisaties met kennis en ervaring rond mantelzorg. De mantelzorgers zelf moeten beschouwd worden als ervaringsdeskundigen. Zij hebben vanuit die hoedanigheid een essentiële rol te vervullen in het Expertisepunt.

3.3.3 *Faciliteren van de combinatie arbeid en mantelzorg*

28. Uit onderzoek blijkt dat 52% van de werkende mantelzorgers de combinatie van werk en mantelzorg zwaar tot zeer zwaar vinden. Onder de mantelzorgers die het meest intensief hulp bieden, stijgt dit percentage naar 66%. 1 op de 5 mantelzorgers geeft aan niet (meer) te werken omwille van de mantelzorgsituatie (Bronselaeer, Vandezande, Vanden Boer & Demeyer, 2016). Uit deze cijfers mag blijken dat het geen evidentie is om werk en gezin met mantelzorg te combineren. De situatie van deze mantelzorgers vraagt dan ook om een globale benadering aan de hand van mantelzorgvriendelijke werkomgevingen, zorgverlof en toegankelijke dienstverlening die de zorg draagbaar helpt maken.
29. Met het oog op het werkgelegenheidsbeleid is het belangrijk dat de band van de mantelzorger met de arbeidsmarkt niet volledig wordt doorgesneden. De thematische verloven, loopbaanonderbrekingen en het gemotiveerd tijdskrediet spelen daarbij een belangrijke rol. De Vlaamse Ouderenraad is voorstander van de voorziene evaluatie en optimalisatie van de thematische verloven, maar wijst er tevens op dat ook het gebruik en effect van de Vlaamse aanmoedigingspremie zorgkrediet daarbij onderzocht moet worden, met bijzondere aandacht voor eventuele knelpunten op het vlak van

bekendheid, opname en inkomensbehoud. Aansluitend vraagt de Vlaamse Ouderenraad de mogelijkheden voor een versterking van deze aanmoedigingspremies te verkennen.

30. In het kader van het federaal plan Werkbaar en Wendbaar Werk zou onder meer het tijdskrediet met zorgmotief met 3 maanden verlengd worden. De Vlaamse Ouderenraad steunt deze voorgestelde uitbreiding van het recht op tijdskrediet naar 39 maanden, en hoopt op een geleidelijke verdere gelijkschakeling met het motief van zorg voor een gehandicapt of zwaar ziek kind (48 maanden).
31. Voor het tijdskrediet met zorgmotief bestaan voor sommige werknemers barrières die de toegang ertoe bemoeilijken. Met het oog op de vermaatschappelijking van de zorg pleit de Vlaamse Ouderenraad ervoor om het tijdskrediet met zorgmotief stap voor stap te laten evolueren naar een algemeen recht, en vraagt de Vlaamse regering hierop aan te dringen bij de federale overheid en de sociale partners.
32. Toch blijven het recht op thematisch verlof en gemotiveerd tijdskrediet hoe dan ook beperkt in tijd, wat een uitdaging vormt wanneer de oorzaak van de zorgnood langdurig of permanent van aard is. Door de verstrenging van de eindeloopbaanmogelijkheden (tijdskrediet, SWT, vervroegd pensioen, landingsbanen) hebben beroepsactieve grootouders minder mogelijkheden om bij te springen in de zorg voor een (zorgbehoevend) kleinkind, zeker wanneer zij hun eigen recht op thematisch verlof en tijdskrediet reeds uitgeput hebben. De Vlaamse Ouderenraad vraagt dan ook te bekijken in overleg met het federale niveau of het mogelijk is om ouderschapsverlof overdraagbaar te maken naar grootouders. Op die manier kunnen zij inspringen in de zorg voor het kleinkind, en zijn de ouders niet meer de facto genoodzaakt hun eigen tewerkstelling af te bouwen of te onderbreken in het kader van ouderschapsverlof.
33. Werkgevers spelen eveneens een belangrijke rol in de balans tussen werk, gezin en mantelzorg. De aandacht in het mantelzorgplan voor het aanmoedigen van een mantelzorgvriendelijk beleid is dan ook terecht. Wel zijn de acties daartoe in het mantelzorgplan voor de Vlaamse Ouderenraad te vrijblijvend geformuleerd. Inhoudelijk moet vooral de veelheid aan mogelijke oplossingen naargelang de aard en intensiteit van de zorg, de functie binnen de organisatie, wensen rond arbeidsinvulling, draagkracht van de mantelzorger, enz., binnen deze sensibilisering tot uiting komen. De Vlaamse Ouderenraad vraagt ook bijzondere aandacht voor werknemers die tewerkgesteld zijn in precare arbeidsomstandigheden.
34. In verband met de combinatie werk en mantelzorg vraagt de Vlaamse Ouderenraad tevens meer oog voor de ondersteuning van mantelzorgers die beroepsmatig in een zelfstandigenstatuut werken. Deze groep komt onvoldoende aan bod in het mantelzorgplan.

35. Verder mag ook de werkloze mantelzorger niet (financieel) aan zijn lot overgelaten worden. Gedurende 4 jaar kan deze een vrijstelling aanvragen om beschikbaar te zijn voor de arbeidsmarkt. Doorheen de eerste 2 jaar krijgt de mantelzorger een uitkering van € 10,65 per dag, in de laatste 2 jaar zakt deze naar € 8,64. Ongeacht of de mantelzorgsituatie zich nog voordoet of niet, eindigt deze vrijstelling met beperkte ondersteuning na 4 jaar. Dit terwijl uit onderzoek blijkt dat de zorgperiode voor mantelzorgers gemiddeld 11 jaar duurt (Bronselaer, Vandezande, Vanden Boer & Demeyer, 2016). De Vlaamse Ouderenraad pleit daarom voor het uitwerken van een volwaardig ondersteuningskader voor werkloze mantelzorgers doorheen de gehele zorgduur. Ook het behoud van de opbouw van pensioenrechten moet hierin bewaakt worden.
36. Voor de Vlaamse Ouderenraad is tot slot het optimaliseren van de (her)intreding op de arbeidsmarkt na mantelzorg een belangrijk actiepunt. Het erkennen van de verworven competenties van mantelzorgers kan hierbij een belangrijke hefboom zijn. Naast het uitvoeren van zorgtaken draait mantelzorg bieden ook om plannen en organiseren, informatie verzamelen, zorgverleners zoeken en de aangeboden hulp op elkaar afstemmen, keuzes maken en beslissingen nemen, financieel en administratief beheer, persoonlijke prioriteiten stellen en timemanagement. Bij het valoriseren van de verworven competenties als mantelzorger verdienen al deze aspecten aandacht te krijgen, zodat de arbeidskansen van deze mantelzorgers zowel binnen als buiten de zorgsector worden vergroot.

3.3.4 Vertrouwenspersoon en wettelijk vertegenwoordiger

37. De Wet op de Patiëntenrechten van 2002 voorziet dat mantelzorgers de rol van vertrouwenspersoon of wettelijk vertegenwoordiger kunnen opnemen. De Vlaamse Ouderenraad waardeert de opname in het mantelzorgplan, maar vraagt tegelijk een sensibiliseringscampagne om de rechten van de patiënt verder bij het brede publiek kenbaar te maken.

3.4 Hefbomen voor de ondersteuning van mantelzorgers om hun draagkracht te verhogen en draaglast te beperken

3.4.1 Draagkracht verhogen en draaglast verminderen

38. Mantelzorg verlenen wordt veelal als positief ervaren, maar toch is de belasting op fysiek, emotioneel, financieel en sociaal vlak niet te onderschatten. Kwetsbare mantelzorgers ervaren meer belasting en vinden moeilijker de weg naar professionele hulp. Ook de kenmerken van de zorgvrager, aard en duur van de zorgsituatie, de relatie tussen de zorgvrager en mantelzorger en hun woonsituatie zijn belangrijke factoren die het risico op overbelasting kunnen verhogen. De Vlaamse Ouderenraad vraagt

specifieke ondersteuningsmaatregelen voor mantelzorgers in specifieke kwetsbare situaties: de (oudste) ouderen, jongeren, alleenstaanden, mantelzorgers met een beperkt sociaal netwerk, inwonende mantelzorgers, intensieve mantelzorgsituaties, mantelzorgers met gezondheidsproblemen, mantelzorgers met een migratieachtergrond, werkende of werkzoekende mantelzorgers en mantelzorgers die hun werk onderbraken. Rekening houdend met hun kwetsbaarheid moeten mantelzorgers ondersteund worden om hun taak en rol optimaal te kunnen uitvoeren. Dit gebeurt best door de eerstelijnszorgdiensten.

39. Mantelzorgers zijn houden heel wat verantwoordelijkheden en verwachtingen in, daarom is het tijdig inroepen van extra hulp en ondersteuning zeer belangrijk. Een mogelijk knelpunt bij de ondersteuning van mantelzorgers is het feit dat ze veelal (te) lang wachten met het stellen van een hulpvraag. Overbelasting begint vaak sluipend en niet alle mantelzorgers ervaren het gevoel overbelast te zijn. Ze zijn gegroeid in de mantelzorgsituatie, vinden de zorg vanzelfsprekend, vragen liever geen hulp of weten niet waar ze die moeten zoeken. In eerste instantie zullen mantelzorgers hulp vragen voor hun zorgbehoevende naaste. Van professionele zorgverleners wordt verwacht dat ze deze groep mantelzorgers proactief, outreachend en met de nodige voorzichtigheid benaderen. Op maat gesneden ondersteuning is evenwel nodig om het evenwicht tussen draagkracht en draaglast te behouden of te herstellen.

3.4.2 *Ontspoorde zorg en ouderenmis(be)handeling*

40. In het mantelzorgplan wordt een goede relatie tussen mantelzorgers en zorgvrager als cruciaal beschouwd om mantelzorg vol te kunnen houden. Een meer conflictueuze relatie verhoogt daarentegen de kans op depressieve gevoelens, sociaal isolement, ontspoorde zorg en het beëindigen van thuiszorg. De Vlaamse Ouderenraad wijst hier op het feit dat ontspoorde zorg ook door onkunde, onwetendheid, overbelasting of onmacht van de mantelzorgers kan ontstaan, zelfs wanneer er sprake is van een warme hechte band.
41. Het mantelzorgplan schetst ouderenmis(be)handeling als een beperkt probleem. De Vlaamse Ouderenraad gaat niet akkoord met deze stelling. Uit het jaarverslag 2015 van het Vlaams Ondersteuningscentrum Ouderenmis(be)handeling blijkt dat ouderen de weg niet vinden naar het 'Meldpunt geweld, misbruik en kindermishandeling' via de hulplijn 1712. Slechts 1.70% van het totaal aantal oproepen ging over ouderenmis(be)handeling. De beschikbare cijfers zijn wel degelijk een onderschatting van het probleem. De Vlaamse Ouderenraad vraagt beleidsacties die ouderen naar de hulplijn 1712 leiden en een brede sensibiliseringscampagne om het taboe rond ouderenmis(be)handeling te doorbreken. De Vlaamse Ouderenraad wenst betrokken te worden bij de uitvoering van deze acties.

42. Er wordt sterk uitgegaan van het eigen initiatief van het slachtoffer of de direct betrokken personen, maar het is voor vele ouderen nog een brug te ver om met hun persoonlijke (schrijnende) situatie naar buiten te komen. De Vlaamse Ouderenraad vraagt de uitwerking van een breed gedragen plan van aanpak in samenwerking met alle professionele en niet-professionele betrokkenen, om zo de best passende manier te zoeken die ouderen de nodige bescherming biedt. Alle professionele hulpverleners moeten in staat zijn om verder te kijken dan het eigen vakgebied, op de hoogte zijn van de risicofactoren van ouderenmis(be)handeling en signalen kunnen herkennen. Daarnaast moeten ook duidelijke afspraken gemaakt worden om verdere opvolging te garanderen in geval van overbelasting van de mantelzorger, ontspoorde zorg of ouderenmis(be)handeling.
43. Het Risico Taxatie Instrument (RITI) meet het risico op het voorkomen van oudermis(be)handeling in de thuissituatie. De Vlaamse Ouderenraad vraagt een verdere bekendmaking aan en vorming van professionals om het gebruik van het RITI te verhogen en proactief in te zetten in risicosituaties om zo kwetsbare personen op te sporen en tijdig de nodige ondersteuning te kunnen bieden. Niet enkel huisartsen, maar ook wijkgezondheidscentra en hulpverleners in de thuiszorg bevinden zich in de geschikte positie om de mantelzorgcontext in beeld te brengen.

3.4.3 *Kwaliteitsvolle zorg is gedeelde zorg*

44. 67% van de mantelzorgers wordt bijgestaan door één of meerdere andere mantelzorgers (Bronselaer, Vandezande, Vanden Boer & Demeyer, 2016). Wanneer zorgtaken verdeeld kunnen worden over een netwerk rondom de hulpbehoevende persoon en een mantelzorger er niet alleen voor staat, kunnen ze vermoedelijk de zorg langer volhouden en vermindert het risico op overbelasting. De Vlaamse Ouderenraad vraagt de Vlaamse overheid om ook de massale inzet van vrijwilligers te erkennen en waarderen. Zij kunnen mantelzorgers ontlasten door tijdelijk de (zorg)taken over te nemen.

3.4.4 *Mantelzorgers hebben nood aan informatie, advies en begeleiding*

45. Het aanbieden van correcte informatie kan rechtstreeks via de mantelzorger, maar heeft ook een algemene sensibiliserende functie. Wanneer het brede publiek informatie krijgt over mantelzorg en mantelzorgondersteuning kan dit de bewustwording vergroten en bijdragen tot het (h)erkennen en waarderen van mantelzorg. Naast specifieke informatie over ziekten en aandoeningen hebben mantelzorgers ook nood aan informatie over wetgeving en het ondersteuningsaanbod in hun regio.
46. Voor een groep mantelzorgers is enkel het aanbieden van informatie onvoldoende. Ze hebben een bijkomende nood aan begeleiding bij het vinden van de gepaste

ondersteuning. Adviseren en begeleiden vraagt maatwerk en een individuele benadering. Hoewel er vaak één centrale mantelzorg is, moet mantelzorg gezien worden binnen het volledige sociaal netwerk van de zorgbehoevende persoon. De Vlaamse overheid moet duidelijke verwachtingen stellen ten aanzien van professionele hulpverleners. Ze moeten ondersteuning bieden aan het hele mantelzorgnetwerk en de nodige vaardigheden ontwikkelen om het sociaal netwerk en de sociale cohesie te versterken. Zorgverleners moeten bovendien ook aangemoedigd worden om systematisch aandacht te besteden aan mantelzorgers door het netwerk in kaart te brengen en op te nemen in de zorgdoelstellingen, gebruik te maken van detectiemethoden en instrumenten voor draagkrachtmeting en actief naar buiten te treden om proactief contact te leggen met kwetsbare mantelzorgers. Waardevolle netwerkversterkende methodieken buiten de professionele hulpverlening zijn o.a. Eigen Kracht Conferenties en het Magentaproject. De Vlaamse Ouderenraad pleit voor een verdere bekendmaking ervan bij mantelzorgers en professionals.

3.4.5 *Mantelzorgers hebben nood aan emotionele steun en (psycho-)educatie*

47. Naast informatie, advies en begeleiding hebben mantelzorgers ook emotionele steun nodig. Professionele zorgverleners moeten naast de fysieke aspecten van de zorg ook voldoende oog hebben voor de psychologische aspecten. Iedereen die in contact komt met een mantelzorg dient in de eerste plaats een luisterend oor te bieden. Ook een focus op positieve ervaringen, krachten en competenties draagt bij tot het welbevinden van de mantelzorg.
48. Psycho-educatie moet een vaste plaats krijgen in het ondersteuningsaanbod voor mantelzorgers. In eerste instantie hebben mantelzorgers vooral behoefte aan informatie en vorming rond zorg en ziekte, maar het is van belang om educatie ook te richten op het welzijn van de mantelzorg. De Vlaamse Ouderenraad steunt de beleidsactie in het mantelzorgplan om specifieke psycho-educatiepakketten te ontwikkelen op maat van specifieke doelgroepen, analoog met het psycho-educatiepakket 'Dementie en nU' voor mantelzorgers van personen met dementie. De Vlaamse Ouderenraad vraagt ook om mantelzorgers via verschillende kanalen vlotter in contact te brengen met deze ondersteuningsvormen.
49. Lotgenotencontacten zijn eveneens een meerwaarde in de emotionele ondersteuning van mantelzorgers. Tijdsgebrek, hoge kostprijs, verplaatsingsmoeilijkheden, taal- of culturele drempels zijn vaak aangehaalde barrières waardoor mantelzorgers geen beroep doen op lotgenotencontacten of psycho-educatie. De Vlaamse Ouderenraad steunt de voorziene beleidsacties om kwetsbare en moeilijker toegankelijke doelgroepen te bereiken en in te zetten op een laagdrempelige toegang tot lotgenotencontacten en psycho-educatie.

3.4.6 *Mantelzorgers hebben nood aan respijtzorg*

50. De Vlaamse overheid moet blijvend inzetten op reguliere zorg als ondersteuning van mantelzorg. Kwalitatieve en betaalbare reguliere zorg moeten voor iedereen beschikbaar en toegankelijk zijn. De Vlaamse Ouderenraad vraagt noodzakelijke investeringen in een budgettair groeipad voor de diensten gezinszorg en aanvullende thuiszorg, lokale dienstencentra en respijtzorg. Hiervoor is een uitbreiding van de financiële middelen nodig.
51. Hoewel respijtzorg hoog op de verlanglijst staat van mantelzorgers, ervaren ze nog veel drempels om er gebruik van te maken. Eenmaal over de drempel wordt respijtzorg toch vaak als ontlastend ervaren. De Vlaamse Ouderenraad benadrukt de noodzakelijke beleidsactie om in te zetten op een verdere groei van het thuiszorgaanbod, lokale dienstencentra, dagzorg en kortverblijf. Ook het voorziene groeipad voor de diensten gezinszorg en aanvullende thuiszorg en de diensten voor oppashulp is een prioriteit voor de Vlaamse Ouderenraad. Ook de uitbouw van andere vormen van respijtzorg waaronder de hoognodige uitrol van een integraal nachtconcept (cfr. RIZIV-zorgprotocol III projecten integrale nachtzorg) is essentieel om continue zorg te kunnen garanderen. In het kader van respijtzorg zijn heel wat waardevolle projecten lopende, maar deze worden vaak afgetopt op het urencontingent. Naast een uitbreiding van het aanbod moet ook de toegankelijkheid van respijtzorg verhogen en moet het flexibeler ingezet worden op maat van zorgbehoevende personen en hun omgeving. Het mantelzorgplan biedt hiertoe onvoldoende garanties.
52. Naar aanleiding van signalen uit de thuiszorg dringt de Vlaamse Ouderenraad aan op een evaluatie van het maximumplafond voor forfaitaire kostenvergoedingen in het kader van vrijwilligerswerk in de zorgsector (cfr. [Advies 2016/7: traject voor een gecoördineerd Vlaams vrijwilligersbeleid](#)). De vraag stelt zich in hoeverre hier een reëel knelpunt zit voor het garanderen van de continuïteit van de zorg en ondersteuning voor zorgbehoevenden (vb.: nachtoppas voor mensen met beginnende dementie, waarbij de aanwezigheid van een vertrouwd gezicht aangewezen is). Indien deze continuïteit niet geboden kan worden, houdt dit immers een bijkomende belasting in voor de mantelzorger.

3.4.7 *Mantelzorgers hebben nood aan financiële tegemoetkomingen*

53. Een vijfde van de mantelzorgers geeft aan financieel (heel) moeilijk rond te komen (Bronselaer, Vandezande, Vanden Boer & Demeyer, 2016). Vanuit deze vaststelling dringt de Vlaamse Ouderenraad aan op een globale evaluatie van de financiële ondersteuning voor mensen met een langdurige zorgbehoefte en hun mantelzorgers. De resultaten van deze oefening zouden ook in het kader van de uitbouw van de Vlaamse Sociale Bescherming waardevol zijn. Met het oog op het mantelzorgplan stelt zich vooral

de vraag in welke mate de bestaande financiële ondersteuning zorgbehoevenden in staat stelt om (bovenop de andere zorggebonden uitgaven) een tegemoetkoming in de voornaamste onkosten van hun mantelzorgers te voorzien.

54. In verband met de vermelde uitbouw van de VSB wijst de Vlaamse Ouderenraad erop dat de THAB reeds bestond op het federale niveau, en de integratie ervan in de VSB dus niet leidt tot een 'betere' ondersteuning van financieel zwakkere ouderen. Vooralsnog gaat het enkel om de voortzetting van de bestaande financiële ondersteuning.
55. Wel treedt de Vlaamse Ouderenraad bij dat de uitwerking van de VSB een belangrijke rol kan spelen in de strijd tegen de non-take-up van tegemoetkomingen en premies voor zorgbehoevende ouderen. In dit verband verwijst de Vlaamse Ouderenraad naar zijn [Advies 2016/4 over onderbescherming en niet-gebruik van sociale rechten bij ouderen](#) waarin onder meer gepleit wordt voor de automatische toeleiding van zorgbehoevenden met een laag inkomen naar de THAB, voor de betere toeleiding naar de zorgverzekering, en voor de retroactieve toekenning van de zorgverzekering vanaf de eerste maand na aanvraag.
56. De Vlaamse Ouderenraad mist in het mantelzorgplan cijfergegevens met betrekking tot het aantal opschortingen van het recht op de premie van de Vlaamse zorgverzekering wegens niet-betaling van de persoonlijke bijdrage. Vanuit de bezorgdheid dat het hier gaat om een financieel kwetsbare groep zorgbehoevenden en mantelzorgers, dringt de Vlaamse Ouderenraad aan op de afschaffing van deze vorm van sanctionering, zoals voorzien in het decreet houdende de Vlaamse Sociale Bescherming (zie ook [Advies 2015/3 over de conceptnota Vlaamse Sociale Bescherming](#)).
57. Ongeveer 75% van de Vlaamse gemeenten biedt hun inwoners een gemeentelijke mantelzorgpremie of een gelijkaardige tegemoetkoming aan (CM, 2014). Het toekennen van een premie en de daaraan gekoppelde registratie vormen een belangrijke hefboom voor lokale besturen om mantelzorgers rechtstreeks te bereiken en hen te informeren over het lokale zorg- en ondersteuningsaanbod. De regelgeving en het bedrag van de vergoeding is echter in vrijwel elke gemeente verschillend, wat resulteert in een versnipperd en weinig transparant systeem. Het gevolg is dat de gemeentelijke mantelzorgpremie niet in elke gemeente even doeltreffend is en mensen deze premie vaak mislopen.
58. De Vlaamse Ouderenraad vraagt de Vlaamse overheid om in samenwerking met VVSG goede praktijken inzake de gemeentelijke mantelzorgpremies (qua voorwaarden, bedrag, toekenningsprocedure, bekendmaking, ...) in kaart te brengen en beter in de kijker te zetten. Niet alleen stelt dit gemeenten in staat om van elkaar bij te leren, ook kan dit de publieke zichtbaarheid van de gemeentelijke mantelzorgpremies vergroten in

de aanloop naar de lokale verkiezingen in 2018. Ook andere waardevolle vormen van lokale mantelzorgondersteuning kunnen hierbij in beeld gebracht worden. Dit moet bijdragen tot een meer gelijkwaardige ondersteuning van mantelzorgers over de gemeentegrenzen heen.

59. De toekomstige mantelzorgverzekering moet het mogelijk maken om lichamelijke ongevallen, schade aan onder meer medische toestellen en burgerlijke aansprakelijkheid te verzekeren. Ook een rechtsbijstandverzekering zou in het pakket kunnen worden aangeboden. De voorbereidende werkzaamheden zijn reeds gestart, maar de Vlaamse Ouderenraad stelt nog heel wat onduidelijkheden vast die in overleg met de federale overheid uitgeklaard moeten worden: tussenkost voor mantelzorgers, verschillen tussen de polissen en kostprijs, registratieplicht voor mantelzorgers, rol van de erkende verenigingen voor gebruikers en mantelzorgers, ... De Vlaamse Ouderenraad benadrukt dat het uiteindelijke product betaalbaar moet zijn voor alle mantelzorgers, ook diegenen in een financieel kwetsbaardere positie.

3.5 Hefbomen voor het versterken van de samenwerking tussen informele en professionele zorg

3.5.1 Mantelzorgers betrekken als volwaardige partner in de zorg

60. Het mantelzorgplan haalt terecht aan dat er een groeiend potentieel is aan valide ouderen en dat ze via mantelzorg kunnen participeren aan het maatschappelijk leven. De Vlaamse Ouderenraad beaamt deze stelling, maar verwijst ook naar het feit dat ouderen steeds meer activiteiten opnemen en rollen combineren, wat op zich ook een risico kan inhouden voor diegenen die moeilijk iets uit handen willen of kunnen geven. De Vlaamse Ouderenraad mist concrete acties in het mantelzorgplan die de combinatie van verschillende rollen vergemakkelijken.
61. Hoewel het Woonzorgdecreet stelt dat 'voorzieningen maximaal een beroep moeten doen op het zelfvermogen en de zelfredzaamheid van de gebruikers en zijn mantelzorgers, rekening houdend met hun draagkracht' blijven mantelzorgers nog te vaak uit het zicht van professionele zorgverleners. Mantelzorgers zijn in de eerste plaats persoonlijke betrokkenen en moeten die rol kunnen blijven vervullen, zelfs bij een verhuis van de zorgbehoevende persoon naar een residentiële zorgvoorziening. De acties die hierrond geformuleerd zijn, zijn voor de Vlaamse Ouderenraad te vrijblijvend geformuleerd in het mantelzorgplan. Hiervoor is er nood aan de verspreiding van goede praktijken en richtlijnen over de wisselwerking tussen professionals en mantelzorgers in voorzieningen.
62. Het mantelzorgplan verwijst naar de opdrachten van professionele hulpverleners om participatie en betrokkenheid van mantelzorgers te faciliteren en de sociale cohesie te versterken. Tot op heden maken deze opdrachten nog geen fundamenteel deel uit van

de ondersteuning door professionele hulpverleners. Systematisch en proactief aandacht besteden aan mantelzorgers zit nog niet vervat in de organisatieculturen. Voor de Vlaamse Ouderenraad is het betrekken van mantelzorgers als volwaardige partners in de zorg essentieel met het oog op het voeren van een duurzaam Vlaams mantelzorgbeleid.

63. Het mantelzorgplan haalt terecht aan dat mantelzorgers mits akkoord van de zorgbehoevende persoon een volwaardige plaats moeten krijgen in het multidisciplinair en transmuraal overleg en dit vanaf de beginfase. Met het oog op een sterkere afstemming tussen eerstelijns- en tweedelijnszorg dienen ziekenhuizen meer gewezen te worden op hun rol in het kader van ontslagmanagement. De Vlaamse Ouderenraad ziet ook de meerwaarde van de geïntegreerde diensten voor thuisverzorging als waardevol samenwerkingsinitiatief tussen zorgverleners. Mantelzorgers worden voorbereid op hun zorg- en ondersteuningstaken en de hele zorgcontext wordt opgenomen in het zorg- en ondersteuningsplan.
64. Verpleegkundigen mogen sinds een aanpassing van de Gezondheidswet van 2014 een aantal verpleegkundige taken aanleren aan mantelzorgers en hiervoor een attest uitreiken, telkens voor een beperkte periode. De bedoeling van deze wet is om verpleegkundige taken die mantelzorgers sowieso al deden, te erkennen, de mantelzorger te beschermen en meer handvatten aan te reiken om de zorgtaken die zij uitvoeren, kwalitatief te verbeteren. De Vlaamse Ouderenraad gaat akkoord met het attest indien het ondersteunend werkt voor mantelzorgers en er in het kader van gedeelde zorg een betere afstemming gerealiseerd kan worden tussen de mantelzorger(s) en professionele hulpverleners. Het mag er echter niet toe leiden dat mantelzorgers gehinderd worden in hun keuzes of met angst zorgtaken verder zetten. De Vlaamse Ouderenraad vraagt een brede bekendmaking van het attest.

3.5.2 *Inzichten en vaardigheden versterken bij professionele hulpverleners*

65. De Vlaamse Ouderenraad stelt vast dat de bewustwording bij professionals in het kader van mantelzorg nog sterk kan verbeteren. Professionele hulpverleners dienen ook over de nodige sensitiviteit te beschikken voor de diversiteit onder de mantelzorgers. De Vlaamse Ouderenraad pleit ervoor om de thema's mantelzorg(ondersteuning) en cultuursensitieve zorg als volwaardig lespakket op te nemen in de opleidingen en het nascholingsaanbod van welzijns- en gezondheidsberoepen. Daarnaast moeten thuiszorgorganisaties en woonzorgcentra over de nodige budgetten en tijd beschikken om permanente bijscholingen mogelijk te maken. Voor de Vlaamse Ouderenraad kunnen de erkende verenigingen voor gebruikers en mantelzorgers ook een belangrijke bijdrage leveren in het kader van bijscholingen, wanneer zij daartoe in de mogelijkheid worden gesteld.

66. Gezien de groep oudere mantelzorgers toeneemt en deze mantelzorgers soms ook zelf kampen met zorg- en ondersteuningsnoden, is het van belang dat professionele hulpverleners in staat zijn om een mantelzorger tijdig te (h)erkennen als potentiële zorgvrager. Hiervoor is een stapsgewijze aanpak nodig. Het beluisteren, detecteren van signalen en het aanwenden van alle relevante informatie om de ondersteuningsnoden van mantelzorgers te beantwoorden is cruciaal. Ook hier is het aanreiken van de nodige tools en het aanleren van specifieke vaardigheden aan (toekomstige) professionals noodzakelijk.
67. De Vlaamse Ouderenraad mist concrete engagementen in het mantelzorgplan met betrekking tot het ondersteunen van mantelzorgers van personen met psychische problemen. Laattijdige detectie en bijgevolg ook een late behandeling zijn vaak voorkomende problemen. Het doorbreken van het taboe rond psychische aandoeningen en het erkennen en bestrijden van psychische aandoeningen bij ouderen draagt bij tot een beter welzijn en welbevinden, minder medicatiegebruik, minder depressies en ook het risico op ontspoorde zorg of ouderenmis(be)handeling zal afnemen (cfr. [Advies 2016/1 op de Conceptnota Vlaams welzijns- en zorgbeleid voor ouderen](#)).
68. De Vlaamse Ouderenraad is tevreden met de actie om mantelzorg op te nemen in de kwaliteitscriteria van zorg- en welzijnsvoorzieningen, maar ziet dit slechts als een beperkt onderdeel in de realisatie van een duurzaam mantelzorgbeleid. Een mantelzorgvriendelijk beleid moet geïntegreerd zijn in de werking van woonzorgcentra, ziekenhuizen, thuiszorgdiensten, lokale actoren, ...

3.5.3 *Mantelzorgers van personen met dementie*

69. De meeste ouderen kiezen ervoor om zo lang mogelijk in hun vertrouwde woonomgeving te kunnen blijven wonen en ook het beleid zet hier sterk op in. Ongeveer 70% van de 122 000 personen met dementie woont thuis, wat de vraag naar mantelzorg doet stijgen (Expertisecentrum Dementie Vlaanderen, 2016). Kwaliteitszorg voor personen met dementie vraagt een integrale beleidsvisie. Met het geactualiseerde Dementieplan Vlaanderen 2016-2019 zet de Vlaamse overheid verder in op het streven naar een dementievriendelijke samenleving, wat de Vlaamse Ouderenraad alleen maar kan aanmoedigen. De Vlaamse Ouderenraad verwijst voor concrete maatregelen ter ondersteuning van mantelzorgers van personen met dementie naar zijn [Advies 2016/5 op het dementieplan 2016-2019](#) en vraagt een naadloze afstemming van het mantelzorgplan en het dementieplan.

3.6 De (h)erkenning en ondersteuning van jonge mantelzorgers

70. Een beduidend aantal jongeren groeit op in een gezin met één of meerdere zorgbehoevende personen en neemt in meer of mindere mate zorgtaken op. Enerzijds kan dit de jongeren versterken, maar anderzijds kunnen jongeren dit ook als belastend ervaren. Het kan een enorme impact hebben op hun persoonlijke ontwikkeling, schoolwerk, vrijetijdsbesteding. Gezien heel wat jongeren zich niet identificeren als mantelzorger, steunt de Vlaamse Ouderenraad een brede benadering waarbij de acties zich moeten richten op een brede sensibilisering, maatschappelijke bewustwording en een betere (h)erkenning van zorg door en bij jongeren. Het doorbreken van het taboe en het creëren van een genuanceerde beeldvorming rond mantelzorg is zowel voor jongeren als voor volwassenen van belang.
71. Elke jongere neemt in een bepaalde mate mee zorg op, maar wanneer dit in de richting gaat van zeer intensieve, complexe zorg en buitengewone taken, sluit dit niet meer aan bij de 'natuurlijke' rol voor kinderen en kan dit leiden tot overbelasting. Het 'anders' behandelen van kinderen uit zorggezinnen kan hun persoonlijke groei en ontwikkeling hypothekeren. Voor de Vlaamse Ouderenraad kunnen enkel volwassenen en ontvoogde minderjarigen erkend worden als mantelzorger (*cfr. Adviespunt 24*).
72. Hoe dan ook moet deze specifieke groep mantelzorgers kunnen rekenen op erkenning, waardering en ondersteuning. Ook hier ziet de Vlaamse Ouderenraad een meerwaarde in lotgenotencontacten, psycho-educatie, emotionele en praktische ondersteuning op maat van jongeren, maar bovenal het beluisteren van hun noden. Professionele hulpverleners moeten het hele mantelzorgnetwerk, inclusief jongere gezinsleden, permanent betrekken als (volwaardige) partners in de zorg. Daarnaast dienen alle actoren in het onderwijs, jeugdwerk, jeugdhulp en de professionele zorg bijzondere aandacht te besteden aan het detecteren van risicofactoren en overbelasting van jonge mantelzorgers. Om kwetsbare jongeren te bereiken is ook hier een proactieve en outreachende aanpak aangewezen.
73. Grootouders zijn vaak van grote betekenis voor hun (jonge) kleinkinderen, voornamelijk op affectief vlak, maar ook omdat ze de tijd nemen en (klein)kinderen effectief beluisteren. Het is niet ondenkbaar dat grootouders ook deze rol vervullen indien een kleinkind een jonge mantelzorger is. De Vlaamse Ouderenraad vraagt om ook zeker grootouders te waarderen in de ondersteuning van deze jonge mantelzorgers.
74. In Vlaanderen is er weinig onderzoek gericht op jonge mantelzorgers beschikbaar. De Vlaamse Ouderenraad pleit voor bijkomend onderzoek naar het aandeel jonge mantelzorgers in Vlaanderen, de eigen beleving van jonge mantelzorgers, het detecteren

van hun specifieke noden en behoeften en (aan)gepaste ondersteuningsmaatregelen voor deze doelgroep.

3.7 Betrokkenheid van de mantelzorgers en de ouderen in het mantelzorgbeleid van de Vlaamse overheid

75. Mantelzorgers moeten allereerst als volwaardige partners en permanent betrokken worden in de zorg. Daarnaast zijn de verenigingen voor gebruikers en mantelzorgers, als vertegenwoordigers van mantelzorgers, belangrijke partners in het te ontwikkelen mantelzorgbeleid op alle beleidsniveaus. Ze moeten dan ook een volwaardige adviesfunctie kunnen uitoefenen, namens de mantelzorgers, ten aanzien van het beleid.

76. De Vlaamse Ouderenraad wenst naast de verenigingen voor mantelzorgers en gebruikers verder betrokken te worden bij de uitwerking en verdere operationalisering van de beleidsacties met het oog op een duurzaam Vlaams mantelzorgbeleid als onderdeel van het ouderenbeleid in Vlaanderen.

Goedgekeurd door de algemene vergadering op 28 september 2016.

Jul Geeroms
Voorzitter

Mie Moerenhout
Directeur

IV Referenties

- Anthierens, S., Willemse, E., Remmen, R., Schmitz, O., Macq, J., Declercq, A., Arnaut, C., Forest, M., Denis, A., Vinck, I., Defourny, N. & Farfan-Portet, M. (2014), Support for informal caregivers – an exploratory analysis, Brussel: KCE report 223, Health services research.
- Bronselaer, J., Vandezande, V., Vanden Boer, L., & Demeyer, B. (2016). Sporen naar duurzame mantelzorg: hoe perspectief bieden aan mantelzorgers? Brussel: Departement Welzijn, Volksgezondheid & Gezin.
- CM, (2014). Een mantelzorgpremie in elke gemeente. Brussel: Ziekenzorg CM.
- Federale Adviesraad Voor Ouderen (2013). [Advies 2013/1 met betrekking tot de erkenning van de mantelzorger.](#)
- Federale Adviesraad Voor Ouderen (2015). [Advies 2015/11 met betrekking tot de erkenning van de mantelzorger.](#)
- Vlaamse overheid (2016). Geactualiseerd dementieplan Vlaanderen 2016-2019. [Samen bouwen aan een dementievriendelijk Vlaanderen.](#)
- Vlaamse Ouderenraad (2016). [Advies 2016/4 over onderbescherming en niet-gebruik van sociale rechten bij ouderen](#)
- Vlaamse Ouderenraad (2016). [Advies 2016/5 op het Geactualiseerd dementieplan Vlaanderen 2016-2019. Samen bouwen aan een dementievriendelijk Vlaanderen.](#)
- Vlaamse Ouderenraad (2016). [Advies 2016/7: traject voor een gecoördineerd Vlaams vrijwilligersbeleid.](#)